

SKJAL A

umhvørvisstovan

Mál nr. 18/00675-2

4. mars 2019

**Uppskot til tiltøk
at avmarka dálking við plasti**

Heilsu- og innlendismálaráðið hefur heitt á Umhvörvisstovuna um at gera eitt uppskot til tiltøk fyri at minka um dálking av náttúruni við plasti.

1. Plast í náttúruni

Plast er eitt bíligt haldgott tilfar, og eitt tað mest brúkt tilfarið nú á døgum, m.a. sum pakktilfar, byggitilfar, sum fiskireiðskapur, í klæðum, bildekkum, máling o.s.fr.

Vit brúka meiri og meiri plast, men seinnu árin er eisini vorðið greitt, at plast í stóran mun endar úti í náttúruni sum burturkast. Serliga er vorðið greitt, at plast, sum endar í havinum er ein stórir trupulleiki, sum tykist at gerast størri og størri.

Í húsarhaldinum hava vit serliga plastposar, plastíløt til matvørur og tól at har stórir partur er plast. Slit av bildekkum koma eisini undir plastburturkast.

Í vinnuni á landi er talan eitt nú um íløt, framleiðslu, folio til grasballing v.m., umframt íløt og tól, har stórir partur er plast.

Í fiskivinnuni og alivinnuni verður plast brúkt til reiðskap sum línur, trol, nótir, ringar og endar.

Tá plast verður til burturkast, hava vit í Føroyum í flestu førum vælvirkandi renovatiónsskipanir, sum taka ímóti og viðgera burturkast á rætta hátt, har eitt nú plast annaðhvørt verður sent til endurnýtslu ella brent.

Tað finst ein ørgrynna av ymsum sløgum av plasti, sum verður brúkt til ymisk endamál:

- Polyethylenphtalat, PET, sum m.a. verður brúkt til plastfløskur og pakktilfar til matvørur,
- Polyethylen, PE, sum m.a. verður brúkt til vatnrør, bakkar til matvørur og øl- og sodavatnskassar,
- Polypropylen, PP, sum verður brúkt í klæðum og sum pakktilfar til matvørur,
- Polystyren, PS, sum m.a. verður brúkt til flamingokassar, einnýtiskoppar, bjálving og leikur,
- Hart polyvínýlklorid, PVC, sum m.a. verður brúkt til kloakkrør og takrennur,
- Bleytt polyvínýlklorid, PVC, sum m.a. verður brúkt til oljuklæðir, heilivágsvørur og –útgerð,
- Polyamid, nylon, verður m.a. brúkt til klæði, fiskireiðskap, ítróttarútgerð og heilivágsvørur og –útgerð.

Umframt at tað eru nógv ymisk sløg av plasti, er eisini talan um bæði klárt og litað plast, hart og bleytt plast o.s.fr. Eisini verða ymisk evni sett til plast fyri at tað skal fáa ein ávísan eginleika, eitt nú fyri at gera tað bleytt. Nøkur av hesum evnum kunnu vera skaðilig fyri heilsuna og umhvørvið. Hetta ger endurnýtslu av plasti til eina avbjóðing.

Eitt serligt slag av plastdálking, sum er nógv umrøtt seinastu tíðina eru sprengileidningar, sum m.a. verða brúktir í sambandi við sprenging í grótbrotum og tunlum. Ein stórir partur av hesum plasti endar uppi í grótinum, og er sera torført at fáa tað úr aftur grótinum. Verður grótið brúkt til uppfylling á sjónum, endar stórir partur av plastinum á sjónum. Nakað av hesum rekur upp á land, men helst fer meginparturin til havs.

Eitt annað, sum javnan sæst í fjøruni eru sonevndar høglskálir úr plasati, sum eru í patrónum til høglsbyrsur. Hesar høglskálir, sum m.a. verja byrsupípuna móti sliti, fara út við skotinum, og enda 20 – 40 metrar frá skjúttanum. Hesar eru oftast úr plasti, sum ikki er litað, og tí sera torførar at síggja í náttúruni, men eru sera vanligar at síggja í fjøruni.

Seinastu árin hefur nógv verið tosað um mikroplast, sum eru plastbitar millum 0,1 mm og 5 mm. Talan er fyri ein stóran part um størri plastlutir, sum av veðri og vindi eru pettaðir sundur meðan teir hava ríkt í náttúruni. Harafturat er talan um smáar plastbitlar, sum eru í heilsuvørurum, smyrslum, tannkremlum o.ø., og

plastfíbur, sum eru uppi í einum stórum parti av nútíðar klæðunum. Ein stórur partur av hesum endar í spillivatninum, og tað mesta endar á sjónum. Talið av bitlum er stórt, men samlaða nøgdin er lítil samanborið við annað plast í náttúruni.

Kanningar í okkara grannalondum vísa, at slit frá bildekkum, málingabitar o.t. eru nógv tær størstu dálkingarkeldurnar av mikroplasti. Afturat hesum eru málingabitlar frá bygningum, bátum og skipum. Ein stórur partur av hesum endar á sjónum.

Til seinast kann nevast at nógv mikroplast stavar frá graslíkisvøllum, bæði frá gummigranulati, sum verður brúkt sum fylla, og slitið graslíki. Kanningar uttanlands hava víst, at rættiliga nógv av plasti frá graslíkisvøllum endar úti í náttúruni.

Plast verður ikki brotið niður í náttúruni

Sagt verður, at plast verður niðurbrotið sera seint í náttúruni. Mjólkapakkar, sum hava plast í sær upp á tvey ár, nylon upp á 30 – 40 ár og plastposar og plastfløskur o.a. upp á 4 – 500 ár.

Men veruleikin er, at plast í náttúruni als ikki verður niðurbrotið, men verður við tíðini pettað sundur av veðri og vindi til smærri og smærri petti, og verður at enda til mikroplast, sum smáir plastbitar, minni enn 5 mm. Størsta einstaka keldan til mikroplast verður hildin at vera slit av bildekkum. Aðrar keldur eru slit av asfalti, klæðum, fótbúnaði, uppmerking av vegum og onnur máling.

Plast í náttúruni ávirkar umhvørvið, bæði uppi á landi og á sjónum. Serliga á sjónum kann plast ávirka bæði smærri og størri dýr. Kunnleikin til, at plast í náttúruni er ein umhvørvistrupulleiki, er lutfalsliga nýggjur, og er vitanin um trupulleikan enn avmarkað. Um allan heim verður tí granskað í hesum.

2. Tiltøk fyri at minka dálking av plasti

Endamálið við hesi ætlan er at minka um dálking av landi og havi við plasti, at minka nýtsluna og økja endurnýta av plasti í Føroyum. Síðani skal alt tað, sum ikki ber til at endurnýta handfarast á bestan hátt í renovatiónsskipanunum, sum kommunurnar standa fyri.

Tiltøk kunnu vera forboð móti ávísimum vørum úr plasti, og tiltøk fyri at minka nýtsluna, eitt nú við at leggja avgjald á ávísar vørur. Eisini er tørvur á samstarvi millum myndugleikar, vinnugreinar, áhugafeløg o.o. og átøk fyri at upplýsa um vandan fyri plastdálking og at eggja til at endurnýta mest møguligt plast.

2.1 Hvat gera onnur lond?

Okkara grannalond annaðhvørt hava ella eru í ferð við at gera ætlanir fyri at minka um plastdálking. ES hevur gjørt uppskot til direktiv um at minka um ávirkanina á umhvørvið av plastúrdráttum. Øll norðurlond verða sum ES ella EBS lond bundin av direktivinum.

Direktivið nevni átøk at handfara 10 einnýtisvørur og fiskireiðskap úr plasti. Teir 10 einnýtisúrdráttirnir eru teir, sum oftast eru funnir á strondini, og eru saman við fiskireiðskapi uml. 70 % av tí, sum eru funnin á evropeisku strondunum.

2.2 Ísland

Gjörd er ein ætlan um tiltøk at minka um plastdálking. Í ætlanini eru nevnd 18 ymisk átøk, sum m.a. fevna um gransking, kunning til borgarar, endurnýtslu, avgjald og forboð fyri ávísimum plastvørum.

Skotið verður m.a. upp at banna ávísimum plastposum og at seta bann fyri, at handlar lata viðskiftafólki ókeypiss plastposar. Eisini verður skotið upp at banna knívar, gaflar, skeiðir, talerkar, súgvirør og aðrar einnýtisvørur úr plasti.

Eisini verður skotið upp at fiskireiðskapur skal merkjast fyri at fremja sporførið.

2.3 Danmark

Danska Miljø- og Fødevarerministeriet hevur gjørt eina virkisætlan fyri plast, kallað "Plast uden spild".

Í ætlanini verður ásannað, at plast er bæði eitt framúr gott tilfar, men at tað eisini gevur trupulleikar. Plast er sera vælegnað til at goyma matvørur í, og er við til at leingja haldførið og harvið forða fyri matspilli.

Danska ætlanin fevni um 27 átøk, sum m.a. fevna um gransking, kanningar, samstarv millum vinnugeirar, forboð móti ávísimum plastvørum, endurnýtslu, avgjald o.a.

Her kann verða nevnt, at skotið verður upp at Danmark stuðlar plastdirektivinum hjá ES, at banna ávísimum plastposum, at seta forboð fyri, at handlar lata viðskiftafólki ókeypiss plastposar, at banna høgskálum í patrónum út plasti, at avmarka nýtsluna av plastposum o.a.

3. Tilmæli

Vørur úr plasti, sum verða brúktar í Føroyum eru í stóran mun tær somu, sum í okkara grannalondum, og verður meginparturin innfluttur. Tó verða bæði plastposar og fiskakassar og bjálving úr flamingo framleiddir í Føroyum.

Eisini líkist burturkastið, sum er tikið upp á føroysku strondunum í sambandi við strandarudding tí, sum er funnið í okkara grannalondum. Ein stórur partur av hesum er plast.

Tí verður mælt til, at vit hyggja eftir teimum loysnum, sum hini londini seta í verk, og taka tær loysnir til okkum, sum passa til okkara viðurskifti. Eisini eiga vit at finna egnar loysnir, har tørvur er á tí.

Mælt verður til at fremja ella umhugsa hesi tiltøk:

1. Víðka pantskipanina fyri einnýtisiløt úr plasti

Galdandi pantskipan fyri einnýtisiløt fevnir ikki um øll einnýtisiløt til leskidrykkir úr plasti. Arbeitt verður við eini nýggjari skipan fyri einnýtisiløt. Mælt verður til at víðka skipanina, soleiðis at fleiri iløt verða fevnd av henni.

2. Økja endurnýtslu av plasti frá bæði vinnu og húsarhaldum

Endurnýtsla av plasti í Føroyum er lutfalsliga lítil. Vit kunnu endurnýta meira, hóast tað er ein avbjóðing, tí tað eru so nógv ymisk sløg av plasti við ymiskum eginleikum, umframt at ávís sløg av plastvørum hava heilsu- ella umhvørviskaðilig evni í sær.

Mælt verður til at endurskoða kunngerð nr. 147 frá 1995 um burturkast, og m.a. fáa ásetingar um endurnýtslu inn í kunngerðina.

3. Gera virkisætlanir fyri at økja endurnýtslu og minka dálking við plasti frá ídnaði, landbúnaði, fiskivinnu og ferðavinnu o.ø.

Mælt verður til, at myndugleikar, yrkisfeløg o.o. samstarva um at gera virkisætlanir fyri at økja um endurnýtslu av plasti, og har endurnýtsla ikki ber til, at burturbeina plastburturkast í verandi renovatiónsskipanum.

4. Upplýsing um plast

Mælt verður til almenn átøk um at upplýsa um vandan fyri dálking við plasti, um endurnýtslu o.a., eitt nú í skúlum og við almennum lýsingaráttøkum.

5. Minka nýtsluna av beriposum úr plasti

Mælt verður til at minka nýtsluna av beriposum út plasti við at eggja til, at posarnir verða brúktir fleiri ferðir.

Hetta kann t.d. verða gjørt við at leggja avgjald á beriposar.

Mælt verður til, at forboð verður sett fyri, at handlar útflýggja ókeypiss beriposar. Fleiri handlar útflýggja ókeypiss beriposar til viðskiftafólk, hóast tey kanska ikki hava tørv á teimum. Ofta eru hesir posar tunnir, og ikki egnaðir til at brúka fleiri ferðir.

Eisini verður mælt til at umhugsa bann móti tunnum beriposum úr plasti.

6. Forboð fyrri høglskálum úr plasti

Mælt verður til, at bann verður sett fyrri patrónum til høglsbyrsur, sum hava høglskál úr plasti.

7. Banna ella avmarka nýtsluna av einnýtis borðbúnaði o.ø. úr plasti, eitt nú knívum, gaflum, skeiðum, tallerkum, súgvirørrum, vattpinnum og pinnum til ballónir

Hetta eru tær vørur úr plasti, sum mest verður funnið av í sambandi við rudding av strondum í Europa.

8. Forboð fyrri smyrslí o.ø., sum hava mikroplast í sær

Í okkara grannalondum verður arbeitt fyrri at seta forboð fyrri at seta mikroplast til smyrsl, tannkrem o.a. Mælt verður til, at banna slíkum vørum, sum hava mikroplast.

9. Kunngerð um graslíkisvøllir

Fyrri at forða fyrri útláti og spjaðing av mikroplasti frá graslíkisvøllum verður mælt til at gera kunngerð um ger og rakstur av graslíkisvøllum.

10. Stuðulsskipan til havnir/skip, ið taka ímóti burturkasti, sum er tikið upp úr sjónum

Skip fáa týðum burturkast í trolið, eitt nú mistan fiskireiðskap. Tá tey taka hetta við til lands, skulu tey ofta gjalda fyrri at sleppa av við tað til móttøkustøðir. Tað fremur ikki hugin at taka slíkt burturkast við til lands.

Mælt verður til at seta eina skipan í verk, har skip ella havnir sleppa av við slíkt burturkast ókeypis ella at útreiðslur til burturbeining av slíkum burturkasti verða endurgoldnar.

11. Spreingileidningar

Mælt verður til, at tiltøk verða sett í verk at forða fyrri, at leivdir av spreingileidningum frá grótbrotum, tunlum o.ø. verða spjaddar í náttúruni, tá eitt nú grót verður brúkt til útfylling á sjónum. Tað kann vera at eggja til, at plastleidningar verða gjørdir úr evnum, sum verður niðurbrotið í náttúruni. Ber tað ikki til, er neyðugt at gera tiltøk at forða fyrri, at plastleidningar spjaðast í náttúruni.